

บทความวิชาการ

หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์กับการบังคับให้พระภิกษุละสมณเพศ ก่อนคดีถึงที่สุด : วิเคราะห์ตามหลักนิติธรรมและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 The Presumption of Innocence and the Compulsory Disrobing of Buddhist Monks Prior to Final Judgment: An Analysis under the Rule of Law and the Sangha Act B.E. 2505 (1962)

วันที่รับบทความ (Received) : 4 สิงหาคม 2569

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 12 กันยายน 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 30 กันยายน 2569

วันที่ตีพิมพ์บทความ (Publish an article) : 30 กันยายน 2569

พระมหาอำนาจ อจฺฉริยเมธี ดีรัตน์¹

Phra Maha Amnat Atchariyamethi (Deerat)

นิสิต, ระดับปริญญาเอกหลักสูตรนิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Student, Doctor of Laws (LL.D.) Program

Program in Law, Faculty of Law, Graduate School,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

เลขที่ 79 หมู่ที่ 1 หลักกิโลเมตรที่ 55 ตำบล ลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170

No. 79, Moo 1, Kilometer Marker 55, Lam Sai Subdistrict,

Wang Noi District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province 13170

*Corresponding Author E-mail: phraamnart1971@gmail.com

¹ ผู้เขียนหลัก (first author)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์กับการบังคับให้พระภิกษุสละสมณเพศก่อนคดีอาญาถึงที่สุดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยศึกษาหลักกฎหมายไทย หลักพระธรรมวินัย หลักนิติธรรม หลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และมาตรฐานสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ ตลอดจนวิเคราะห์ผลกระทบของการใช้มาตรการดังกล่าวต่อสิทธิของพระภิกษุและต่อความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรม

ผลการศึกษาพบว่า แม้มาตรการให้พระภิกษุสละสมณเพศก่อนคดีถึงที่สุดมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองความสงบเรียบร้อยของคณะสงฆ์และรักษาความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา แต่การใช้มาตรการที่ส่งผลให้พระภิกษุสูญเสียสถานภาพแห่งสมณเพศก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด อาจก่อให้เกิดข้อพิจารณาเกี่ยวกับความสอดคล้องกับหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ หลักความได้สัดส่วน และหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยเฉพาะในกรณีที่ภายหลังศาลมีคำพิพากษาว่าพระภิกษุไม่มีความผิด ซึ่งกฎหมายไทยยังขาดกลไกเฉพาะในการฟื้นฟูสถานะและเยียวยาผลกระทบที่เกิดขึ้น

ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ การปรับปรุงกฎหมายควรมุ่งสร้างดุลยภาพระหว่างการคุ้มครองพระพุทธศาสนากับการคุ้มครองสิทธิของพระภิกษุ โดยกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ดุลยพินิจที่ชัดเจนและพัฒนากลไกการเยียวยาที่เหมาะสม อันจะช่วยเสริมสร้างความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมและสอดคล้องกับหลักนิติธรรมในสังคมประชาธิปไตย

คำสำคัญ: พระภิกษุ; การเยียวยา; คดีอาญา; พระราชบัญญัติคณะสงฆ์; หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์

Abstract

This academic article aims to analyze the relationship between the presumption of innocence and the forced defrocking of Buddhist monks prior to final criminal judgment under the Sangha Act, B.E. 2505 (1962). It examines Thai legal principles, the Vinaya (monastic discipline), the rule of law, human dignity, and international human rights standards, while assessing the impacts of such measures on monks' rights and the credibility of the justice system.

The study reveals that although forcing monks to give up their monastic status before a final judgment aims to protect the peace and order of the Sangha and preserve public faith in Buddhism, enforcing measures that strip monks of their status prior to a final verdict raises critical concerns regarding compliance with the presumption of innocence, the principle of proportionality, and human dignity—particularly in cases where courts subsequently acquit the monks. Under current Thai law, there is a lack of specific mechanisms to restore status and remedy the resulting damages.

The article suggests that legal reform should focus on striking a balance between protecting Buddhism and safeguarding the rights of monks. This should be achieved by establishing clear criteria for discretionary power and developing appropriate remedy mechanisms, which will enhance fairness in the justice system and align with the rule of law in a democratic society.

Keywords: Buddhist Monks; Remedy; Criminal Case; Sangha Act; Presumption of Innocence

1. บทนำ

พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญต่อพัฒนาการของสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งในมิติของศาสนา วัฒนธรรม จริยธรรม และวิถีชีวิตของประชาชน นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังได้รับการรับรองและคุ้มครองภายใต้กรอบกฎหมายของรัฐ โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกำหนดให้รัฐมีหน้าที่อุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือ อันสะท้อนถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะสถาบันทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมคุณธรรม ความสงบเรียบร้อย และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมไทย (พนัธุมมิ อาวุธเพชร, ม.ป.ป.) ทั้งนี้ มีพระภิกษุเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนาที่มีสถานะเป็นผู้สืบทอดและเผยแผ่พระธรรมวินัย โดยมีบทบาทสำคัญในการศึกษา ปฏิบัติ และถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนแก่พุทธศาสนิกชน อันเป็นกลไกสำคัญในการธำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในสังคมไทย นอกจากการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดแล้ว พระภิกษุยังมีหน้าที่สำคัญในการอบรมสั่งสอนประชาชนให้ละเว้นจากความชั่ว ประพฤติความดี ให้คำแนะนำด้วยความเมตตา ถ่ายทอดองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา อธิบายหลักธรรมให้เกิดความเข้าใจอย่างถูกต้อง และชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่นำไปสู่ความสงบสุขและความเจริญทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคม ด้วยบทบาทดังกล่าว พระภิกษุจึงมิใช่เพียงผู้ปฏิบัติศาสนกิจ หากแต่เป็นสถาบันทางสังคมที่มีหน้าที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความสงบเรียบร้อยของสังคม การกระทำหรือสถานะของพระภิกษุจึงมีผลกระทบต่อความศรัทธาของประชาชนและความมั่นคงของสถาบันพระพุทธศาสนา (พระครูวินัยธรจักรี ศรีจารุเมธีญาณ, สัณญา เคนาภูมิ และ วิทยา เจริญศิริ, 2559)

แต่อย่างไรก็ตาม นอกจากการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยแล้ว พระภิกษุยังอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายบ้านเมือง โดยเฉพาะพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการปกครอง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ และการกำกับดูแลความประพฤติของพระภิกษุ เพื่อให้การดำเนินกิจการคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและสอดคล้องกับประโยชน์สาธารณะ พัฒนาการของกฎหมายคณะสงฆ์ในประเทศไทยมีมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่กฎพระสงฆ์ในกฎหมายตราสามดวง กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 จนถึงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561 ซึ่งเป็นกฎหมายหลักที่ใช้บังคับในปัจจุบัน โดยมีบทบาทสำคัญในการกำหนดสถานะ สิทธิ หน้าที่ และกระบวนการกำกับดูแลพระภิกษุให้เป็นไปทั้งตามหลักพระธรรมวินัยและหลักกฎหมายของรัฐ ดังนั้น เมื่อ

พระภิกษุถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ก็จะมีการดำเนินการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเหมือนบุคคลทั่วไป (พระนิทัศน์ วงศ์วังเพิ่ม และ บัณฑิต ขวายุธา, 2568) ซึ่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ได้กำหนดมาตรการเฉพาะเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาต่อพระภิกษุ โดยเฉพาะมาตรา 29 และมาตรา 30 ซึ่งให้อำนาจเจ้าพนักงานดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศในบางกรณีก่อนที่คดีจะถึงที่สุด มาตรการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความเรียบร้อยของคณะสงฆ์และดำรงไว้ซึ่งความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 และมาตรา 30 บทบัญญัติดังกล่าวก่อให้เกิดประเด็นที่ควรพิจารณาในเชิงหลักการของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยเฉพาะในประเด็นความสอดคล้องกับหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์และหลักการใช้มาตรการที่กระทบต่อสิทธิของบุคคลเท่าที่จำเป็น เนื่องจากในทางกระบวนการยุติธรรม การใช้อำนาจของรัฐควรดำเนินไปตามลำดับของความจำเป็น โดยเริ่มจากมาตรการที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิน้อยที่สุดก่อน และใช้มาตรการที่เข้มงวดมากขึ้นเมื่อมีเหตุอันสมควร ในกรณีของพระภิกษุ โดยเฉพาะพระมหาเถระผู้ดำรงตำแหน่งสำคัญในการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งมีภูมิฐานะเป็นหลักแหล่ง มีสถานภาพเป็นที่เคารพศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และโดยสภาพทั่วไปมิได้มีพฤติกรรมที่แสดงถึงการหลบหนีหรือการยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน การดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาด้วยการออกหมายเรียกหรือใช้มาตรการที่กระทบต่อสิทธิน้อยกว่า ย่อมเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วนมากกว่าการใช้มาตรการที่นำไปสู่การสละสมณเพศก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุด

จากกรณีที่ปรากฏในทางปฏิบัติ พบว่า พระภิกษุบางรูปถูกดำเนินการให้สละสมณเพศในระหว่างกระบวนการยุติธรรม แต่ต่อมาศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดยกฟ้องหรือวินิจฉัยว่าไม่มีความผิด แม้ว่าคำพิพากษาจะเป็นการรับรองความบริสุทธิ์และคืนความเป็นธรรมในทางกฎหมายแก่บุคคลนั้น แต่ความเสียหายที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นกลับไม่สามารถเยียวยาให้กลับคืนสู่สภาพเดิมได้ ทั้งในด้านการสูญเสียสถานภาพแห่งสมณเพศ การสิ้นสุดการนับพรรษาตามพระธรรมวินัย ชื่อเสียง เกียรติยศ ตลอดจนความเชื่อมั่นและความศรัทธาที่ประชาชนมีต่อพระภิกษุรูปนั้น ยิ่งไปกว่านั้น ผลกระทบดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เพียงตัวพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหา หากยังอาจส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อกระบวนการยุติธรรมและการบริหารกิจการคณะสงฆ์ รวมทั้งอาจกระทบต่อภาพลักษณ์และความศรัทธาที่สังคมมีต่อพระพุทธศาสนาในภาพรวม หากกฎหมายยังขาดมาตรการที่เหมาะสมในการคุ้มครองและเยียวยาพระภิกษุที่ได้รับการพิสูจน์ในภายหลังว่าไม่ได้กระทำความผิด (พระนิทัศน์ วงศ์วังเพิ่ม และ บัณฑิต ขวายุธา, 2568)

ดังนั้น การใช้มาตรการที่ส่งผลให้พระภิกษุสูญเสียสถานภาพแห่งสมณเพศก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด ได้ก่อให้เกิดข้อถกเถียงว่าอาจกระทบต่อหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ หลักความได้สัดส่วนในการจำกัดสิทธิ และหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ข้อถกเถียงดังกล่าวมีความสำคัญยิ่งในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าพระภิกษุไม่ได้กระทำความผิด เนื่องจากแม้บุคคลนั้นจะได้รับการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ แต่ผลของการสละสมณเพศย่อมไม่อาจย้อนคืนได้โดยสมบูรณ์ ทั้งในด้านสถานะทางพระธรรมวินัย การนับ

พรรษา ชื่อเสียง และบทบาทในสังคม สะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายของระบบกฎหมายไทยในการสร้างความสมดุลระหว่างการคุ้มครองประโยชน์สาธารณะกับการคุ้มครองสิทธิของพระภิกษุภายใต้หลักนิติธรรม

ด้วยเหตุนี้ บทความนี้ จึงมุ่งวิเคราะห์บทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ในบริบทของหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ หลักนิติธรรม หลักความได้สัดส่วน และหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายของรัฐกับพระธรรมวินัย เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดและช่องว่างของกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบัน พร้อมทั้งเสนอข้อพิจารณาเชิงหลักการสำหรับการพัฒนากฎหมายให้สามารถสร้างดุลยภาพระหว่างการคุ้มครองพระพุทธศาสนาในฐานะประโยชน์สาธารณะกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพระภิกษุภายใต้หลักนิติธรรมและกระบวนการยุติธรรมที่เป็นธรรม อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างความเชื่อมั่นต่อระบบกฎหมายและการดำรงไว้ซึ่งศรัทธาของสังคมที่มีต่อพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน

2. เนื้อเรื่อง

2.1 หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์กับการดำเนินคดีอาญาต่อพระภิกษุ

หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) เป็นหลักการพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ได้รับการยอมรับทั้งในกฎหมายภายในและกฎหมายระหว่างประเทศ โดยกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ข้อ 14 ที่บัญญัติว่า “บุคคลทุกคนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดทางอาญา ต้องมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ตามกฎหมายได้ว่ามีความผิด” หรือปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (UDHR) ข้อ 11 ที่กล่าวว่า “ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญามีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาคดีที่เปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันที่จำเป็นทั้งปวงสำหรับการต่อสู้คดี” ในส่วนของอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (European Convention on Human Rights - ECHR) มาตรา 6 (2) ได้บัญญัติรับรองไว้ว่าทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญาจะต้องได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนตามกฎหมายว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, 2564) โดยมีสาระสำคัญว่า บุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดย่อมได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิด หลักการดังกล่าวมิได้มีความหมายเพียงการคุ้มครองสิทธิในการต่อสู้คดีเท่านั้น แต่ยังเป็นหลักประกันสำคัญในการจำกัดการใช้อำนาจของรัฐมิให้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเกินกว่าที่จำเป็นก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุด ซึ่งกล่าวได้ว่า เป็นหลักการที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล โดยผู้ที่กล่าวหาว่าปัจเจกชนได้กระทำความผิดทางอาญานั้นจะต้องรับภาระในการพิสูจน์ว่าผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยได้กระทำความผิดจริงอย่างสิ้นสงสัย ด้วยการนำเสนอพยานหลักฐานต่าง ๆ ต่อศาลที่เป็นกลาง และผู้ถูกกล่าวหาจะไม่ถูกรับภาระในการพิสูจน์ว่าตนเองเป็นผู้บริสุทธิ์ (ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, 2564)

นอกจากนี้ หลักการดังกล่าวได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งได้บัญญัติรับรองไว้ในมาตรา 29 วรรคสอง ว่า “ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้” หากพิจารณาตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ เราอาจกล่าวได้ว่าเนื้อหาของหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ในระบบกฎหมายไทยนั้นครอบคลุมทั้งสองระดับ นั่นคือการการพิสูจน์ว่าเป็นผู้กระทำความผิดในคดีอาญาจะตกอยู่กับผู้กล่าวหา และการปฏิบัติต่อผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยจะต้องปฏิบัติเสมือนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ ผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยจะต้องได้รับสิทธิในการประกันตัวในการร้องขอปล่อยชั่วคราวในคดีอาญาเป็นหลัก และการไม่อนุญาตให้ปล่อยจะต้องเป็นข้อยกเว้น รวมไปถึงศาลจะต้องมีเหตุผลตามมาตรา 108/1 ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาอีกด้วย (ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, 2564)

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 และมาตรา 30 ประกอบกับหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จะเห็นได้ว่ากฎหมายดังกล่าวกำหนดมาตรการเฉพาะสำหรับพระภิกษุที่ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยให้อำนาจพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศในกรณีที่ไม่อนุญาตให้ปล่อยตัวชั่วคราวและไม่มีผู้รับควบคุมดูแล แม้มาตรการดังกล่าวจะมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของคณะสงฆ์และคุ้มครองความศรัทธาของประชาชนต่อพระพุทธศาสนา แต่ในอีกด้านหนึ่งกลับก่อให้เกิดข้อพิจารณาในเชิงหลักกฎหมายว่า การบังคับให้พระภิกษุสละสมณเพศก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดนั้น สอดคล้องกับหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์เพียงใด ผู้เขียนเห็นว่า แม้การสละสมณเพศจะมีโทษทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญา แต่ผลของมาตรการดังกล่าวกลับส่งผลกระทบต่อสิทธิของพระภิกษุอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ พระภิกษุต้องสูญเสียสถานภาพแห่งสมณเพศ สิทธิในการปฏิบัติศาสนกิจ ลำดับอาวุโสตามพระธรรมวินัย ตลอดจนชื่อเสียงและความน่าเชื่อถือในฐานะผู้นำทางศาสนา ทั้งที่ในทางกฎหมายพระภิกษุยังคงได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ เนื่องจากคดียังไม่ถึงที่สุด ผลกระทบดังกล่าวจึงมีลักษณะใกล้เคียงกับการลงโทษก่อนที่ความผิดจะได้รับการพิสูจน์โดยศาล นอกจากนี้ การใช้มาตรการตามมาตรา 29 และมาตรา 30 ยังอาจก่อให้เกิดข้อพิจารณาในมิติของหลักความได้สัดส่วน เนื่องจากการสิ้นสุดสมณเพศเป็นมาตรการที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิของพระภิกษุอย่างรุนแรงและไม่อาจย้อนคืนได้ แม้ว่าภายหลังศาลจะมีคำพิพากษาว่าไม่มีความผิดก็ตาม โดยเฉพาะการนับพรรษาตามพระธรรมวินัยซึ่งต้องเริ่มต้นใหม่ทั้งหมดหากมีการอุปสมบทอีกครั้ง ความเสียหายดังกล่าวจึงมิใช่เพียงผลกระทบในทางกฎหมายแต่ยังครอบคลุมถึงสถานะทางศาสนา ศักดิ์ศรี และบทบาทภายในคณะสงฆ์ ซึ่งไม่อาจเยียวยาได้อย่างสมบูรณ์ด้วยการชดเชยค่าเสียหายหรือการคืนสิทธิในทางกฎหมายเพียงอย่างเดียว ในทางตรงกันข้าม หากพิจารณาตามหลักการใช้มาตรการที่กระทบต่อสิทธิในน้อยที่สุด (Least Restrictive Means) อาจเห็นได้ว่ายังมีมาตรการอื่นที่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของกฎหมายได้ โดยไม่จำเป็นต้องให้พระภิกษุสิ้นสุดสมณเพศในทันที เช่น การกำหนดให้เจ้าอาวาสหรือผู้บังคับบัญชาตามกฎหมายคณะสงฆ์เป็นผู้ควบคุมดูแลระหว่าง

การดำเนินคดี การจำกัดการปฏิบัติหน้าที่บางประการ หรือการกำหนดมาตรการทางปกครองภายในคณะ
สงฆ์เป็นการชั่วคราว ทั้งนี้ มาตรการดังกล่าวยังสามารถรักษาความเรียบร้อยของคณะสงฆ์และความเชื่อมั่น
ของประชาชนได้ ขณะเดียวกันก็ลดผลกระทบต่อสิทธิของพระภิกษุผู้ซึ่งยังไม่ได้รับการพิพากษาว่ากระทำ
ความผิด ยิ่งไปกว่านั้น บทบัญญัติมาตรา 29 และมาตรา 30 ยังมีได้กำหนดกลไกในการฟื้นฟูหรือเยียวยา
พระภิกษุในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าไม่มีความผิด ส่งผลให้พระภิกษุต้องรับภาระแห่งความ
เสียหายเพียงฝ่ายเดียว ทั้งในด้านสถานภาพแห่งสมณเพศ การนับพรรษา ชื่อเสียง และความเชื่อมั่นของ
สังคม อันเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการบังคับใช้กฎหมายของรัฐ แม้กระบวนการยุติธรรมจะพิสูจน์ใน
ภายหลังว่าบุคคลนั้นมิได้กระทำความผิดก็ตาม

ดังนั้น ผู้เขียนเห็นว่า การบังคับใช้มาตรา 29 และมาตรา 30 ควรได้รับการตีความและพัฒนาให้
สอดคล้องกับหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ โดยกำหนดให้การใช้มาตรการที่นำไปสู่การสิ้นสุดสมณ
เพศเป็นมาตรการสุดท้ายเมื่อมีความจำเป็นอย่างแท้จริง พร้อมทั้งกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ดุลยพินิจที่
ชัดเจนและมีกลไกในการฟื้นฟูสิทธิของพระภิกษุในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าไม่มีความผิด เพื่อให้
การคุ้มครองพระพุทธศาสนาและการคุ้มครองสิทธิของพระภิกษุเป็นไปอย่างสมดุลภายใต้หลักนิติธรรมและ
กระบวนการยุติธรรมที่เป็นธรรม

2.2 หลักนิติธรรมและหลักความได้สัดส่วนกับการดำเนินคดีอาญาต่อพระภิกษุ

หลักนิติธรรม (Rule of Law) กำหนดให้การใช้อำนาจของรัฐต้องอยู่ภายใต้กฎหมายที่ชอบธรรม
เคารพสิทธิขั้นพื้นฐาน และสามารถตรวจสอบได้ การจำกัดสิทธิของบุคคลจึงต้องมีความจำเป็นและ
เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของกฎหมาย ซึ่งได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พุทธศักราช 2560 โดยมาตรา 3 วรรคสอง กำหนดให้รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์การอิสระ และ
หน่วยงานของรัฐต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์
ส่วนรวมและความผาสุกของประชาชน ขณะที่มาตรา 26 กำหนดหลักเกณฑ์ในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพ
ของบุคคล โดยกำหนดให้การตราหรือบังคับใช้กฎหมายต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่จำกัดสิทธิหรือ
เสรีภาพเกินสมควรแก่เหตุ ไม่กระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และต้องมีเหตุผลและความจำเป็นรองรับ
การจำกัดสิทธิดังกล่าว (ศาลรัฐธรรมนูญ, 2565) ขณะเดียวกัน หลักความได้สัดส่วน (Principle of
Proportionality) เป็นหลักกฎหมายมหาชนที่ใช้ควบคุมการใช้อำนาจของรัฐมิให้จำกัดสิทธิและเสรีภาพ
ของบุคคลเกินกว่าความจำเป็น โดยกำหนดให้มาตรการของรัฐต้องมีความเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ที่มุ่ง
คุ้มครอง ใช้เท่าที่จำเป็น และไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิของบุคคลเกินสมควรเมื่อเปรียบเทียบกับ
ประโยชน์สาธารณะที่รัฐประสงค์จะได้รับ หลักดังกล่าวประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่
(1) หลักความเหมาะสม (Suitability) ซึ่งกำหนดให้มาตรการของรัฐต้องสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่
กฎหมายกำหนด (2) หลักความจำเป็น (Necessity) ซึ่งกำหนดให้รัฐต้องเลือกใช้มาตรการที่กระทบต่อสิทธิ
และเสรีภาพของบุคคลน้อยที่สุดเท่าที่จะยังสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ และ (3) หลักการชั่งดุลหรือความ
ได้สัดส่วนในความหมายอย่างแคบ (Proportionality stricto sensu) ซึ่งกำหนดให้ประโยชน์สาธารณะที่

รัฐได้รับจากการใช้มาตรการนั้นต้องมีน้ำหนักมากกว่าหรือสมดุลกับความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่สิทธิและเสรีภาพของบุคคล (กิตติคุณ วงศ์ทองทิว, 2567)

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 และมาตรา 30 ภายใต้หลักนิติธรรมและหลักความได้สัดส่วนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 จะเห็นได้ว่าบทบัญญัตินี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความเรียบร้อยของคณะสงฆ์ คัมภีร์พระพุทธศาสนา และรักษาความเชื่อมั่นของประชาชนต่อสถาบันสงฆ์ ซึ่งถือเป็นวัตถุประสงค์ที่ชอบด้วยกฎหมายและเป็นประโยชน์สาธารณะ อย่างไรก็ตาม การใช้อำนาจตามบทบัญญัตินี้จำเป็นต้องอยู่ภายใต้หลักนิติธรรม กล่าวคือ การจำกัดสิทธิของบุคคลต้องกระทำเท่าที่จำเป็น มีเหตุผลรองรับ และไม่กระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานเกินสมควรแก่เหตุ ผู้เขียนเห็นว่า แม้มาตรา 29 และมาตรา 30 จะมีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์ แต่การกำหนดให้พระภิกษุต้องสละสมณเพศในกรณีที่ไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราวย่อมก่อให้เกิดผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อสถานภาพของพระภิกษุ ทั้งในด้านการสิ้นสุดสมณเพศ การสูญเสียลำดับอาวุโสตามพระธรรมวินัย การนับพรรษา ตลอดจนชื่อเสียงและศักดิ์ศรี ซึ่งผลกระทบดังกล่าวเกิดขึ้นก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าพระภิกษุเป็นผู้กระทำความผิด อันอาจทำให้การจำกัดสิทธิขาดความสมดุลกับวัตถุประสงค์ของกฎหมาย อีกทั้ง เมื่อพิจารณาตามหลักความได้สัดส่วน แม้มาตรการดังกล่าวอาจถือว่าเป็นมาตรการที่เหมาะสมในการรักษาความศรัทธาของประชาชนต่อพระพุทธศาสนา แต่ยังมีข้อพิจารณาว่ามาตรการดังกล่าวเป็นมาตรการที่จำเป็นหรือไม่ เนื่องจากยังมีมาตรการอื่นที่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์เดียวกันได้โดยส่งผลกระทบต่อสิทธิของพระภิกษุน้อยกว่า เช่น การให้เจ้าอาวาสหรือผู้บังคับบัญชาตามกฎหมายคณะสงฆ์เป็นผู้กำกับดูแลระหว่างการดำเนินคดี การพักการปฏิบัติหน้าที่บางประการเป็นการชั่วคราว หรือการกำหนดเงื่อนไขในการปล่อยชั่วคราวที่เหมาะสม

ทั้งนี้ โดยยังคงสถานภาพแห่งสมณเพศไว้จนกว่าคดีจะถึงที่สุด ยิ่งไปกว่านั้น การขัดแย้งระหว่างประโยชน์สาธารณะกับสิทธิของพระภิกษุย่อมต้องคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติ แม้การสละสมณเพศจะช่วยลดผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์ในระหว่างการดำเนินคดี แต่หากต่อมาศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าพระภิกษุไม่มีความผิด ความเสียหายที่เกิดขึ้นกลับไม่อาจฟื้นคืนได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากพระภิกษุต้องสูญเสียสถานภาพแห่งสมณเพศ การนับพรรษา และความน่าเชื่อถือในฐานะผู้นำทางศาสนา ซึ่งไม่สามารถเยียวยาได้ด้วยการอุปสมบทใหม่หรือการชดเชยค่าเสียหายเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ บทบัญญัติมาตรา 29 และมาตรา 30 ยังมิได้กำหนดกลไกในการฟื้นฟูสิทธิหรือเยียวยาความเสียหายแก่พระภิกษุในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าไม่มีความผิด ส่งผลให้ภาระจากการใช้อำนาจของรัฐตกอยู่กับพระภิกษุแต่เพียงฝ่ายเดียว ทั้งที่หลักนิติธรรมกำหนดให้ใช้อำนาจรัฐต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมและความรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดจากการบังคับใช้กฎหมาย

ดังนั้น ผู้เขียนเห็นว่า แม้บทบัญญัติมาตรา 29 และมาตรา 30 จะมีวัตถุประสงค์ที่ชอบด้วยกฎหมาย แต่การบังคับใช้ควรได้รับการทบทวนให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรมและหลักความได้สัดส่วนมากยิ่งขึ้น โดยกำหนดให้การสละสมณเพศเป็นมาตรการสุดท้ายเมื่อไม่สามารถใช้มาตรการอื่นที่กระทบต่อสิทธิ

น้อยกว่าได้ พร้อมทั้งกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ดุลยพินิจและกลไกการเยียวยาในกรณีศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าพระภิกษุไม่มีความผิด ทั้งนี้ เพื่อให้การคุ้มครองพระพุทธศาสนาและการคุ้มครองสิทธิของพระภิกษุดำเนินไปอย่างสมดุล สอดคล้องกับหลักนิติธรรม หลักความได้สัดส่วน และเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

2.3 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการบังคับให้พระภิกษุสละสมณเพศก่อนคดีถึงที่สุด

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 และมาตรา 30 เป็นบทบัญญัติที่กำหนดกลไกในการดำเนินการต่อพระภิกษุผู้ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความเรียบร้อยของคณะสงฆ์และคุ้มครองความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนต่อสถาบันพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ กฎหมายได้กำหนดให้ในบางกรณี หากพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่อนุญาตให้ปล่อยตัวชั่วคราว และไม่มีเจ้าอาวาสหรือผู้มีอำนาจรับตัวพระภิกษุไปควบคุมดูแล อาจดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศได้ มาตรการดังกล่าวสะท้อนถึงความพยายามของรัฐในการสร้างความสมดุลระหว่างการบังคับใช้กฎหมายบ้านเมืองกับการรักษาความสงบเรียบร้อยของคณะสงฆ์ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาบทบัญญัติดังกล่าวในมิติของหลักสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ หลักนิติธรรม หลักความได้สัดส่วน และหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ กลับพบว่า การให้อำนาจดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดก่อให้เกิดประเด็นปัญหาทางกฎหมายที่สำคัญ เนื่องจากแม้พระภิกษุจะมีสถานะพิเศษในทางศาสนา แต่ยังคงมีสถานะเป็น “บุคคล” ตามรัฐธรรมนูญ และย่อมได้รับความคุ้มครองในฐานะผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพเช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ประเด็นสำคัญประการแรก คือ ผลของการสละสมณเพศก่อนคดีถึงที่สุดมีลักษณะเป็นการจำกัดสิทธิที่รุนแรง แม้มาตรการดังกล่าวจะมีใช้โทษทางอาญาตามกฎหมาย แต่ผลในทางปฏิบัติมีลักษณะคล้ายกับการลงโทษ เนื่องจากพระภิกษุต้องสูญเสียสถานภาพแห่งสมณเพศ สิทธิในการปฏิบัติศาสนกิจ บทบาทภายในคณะสงฆ์ ลำดับอาวุโสตามพระธรรมวินัย ตลอดจนชื่อเสียงและความน่าเชื่อถือในสังคม โดยเฉพาะการสูญเสียพรษาซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของสถานะพระภิกษุและไม่สามารถเรียกคืนได้ แม้ภายหลังศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าพระภิกษุไม่มีความผิดก็ตาม ผลกระทบดังกล่าวจึงมีลักษณะเป็นความเสียหายที่ไม่อาจเยียวยาได้อย่างสมบูรณ์ (Irreparable Harm) เนื่องจากการคืนสถานะความเป็นพระภิกษุภายหลังจากการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ไม่สามารถทำให้สถานะเดิมกลับคืนมาได้ทั้งหมด หากพระภิกษุประสงค์จะกลับเข้าสู่สมณเพศอีกครั้งก็ต้องดำเนินการอุปสมบทใหม่และเริ่มนับพรษาใหม่ ซึ่งแตกต่างจากความเสียหายทั่วไปที่อาจสามารถเยียวยาได้ด้วยการชดเชยค่าเสียหาย (พระนิทัศน์ วงศ์วังเพิ่ม และ บัณฑิต ขวายุธธา, 2568)

ประการที่สอง คือ เมื่อพิจารณาตามหลักนิติธรรม (Rule of Law) ซึ่งกำหนดให้อำนาจรัฐต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย มีเหตุผล ตรวจสอบได้ และเคารพสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล การใช้มาตรการตามมาตรา 29 และมาตรา 30 จึงต้องคำนึงถึงความสมดุลระหว่างประโยชน์สาธารณะกับสิทธิของพระภิกษุ แม้ว่าการ

คุ้มครองความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาและความสงบเรียบร้อยของคณะสงฆ์จะเป็นวัตถุประสงค์ที่ชอบด้วยกฎหมาย แต่การจำกัดสิทธิของบุคคลก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดต้องไม่กระทบเกินสมควรแก่เหตุ และต้องสอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วนตามรัฐธรรมนูญ เมื่อพิจารณาตามหลักความได้สัดส่วน จะเห็นได้ว่ามาตรการให้พระภิกษุสละสมณเพศอาจถือได้ว่าเป็นมาตรการที่มีความเหมาะสมในระดับหนึ่ง เนื่องจากสามารถลดผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์ในระหว่างการดำเนินคดี อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อพิจารณาในด้านหลักความจำเป็น เนื่องจากการสิ้นสุดสมณเพศอาจไม่ใช่มาตรการที่กระทบต่อสิทธิของพระภิกษุน้อยที่สุด ทั้งที่ยังมีมาตรการอื่นที่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์เดียวกันได้ เช่น การให้เจ้าอาวาสหรือผู้บังคับบัญชาตามกฎหมายคณะสงฆ์เป็นผู้กำกับดูแล การจำกัดการปฏิบัติหน้าที่บางประการเป็นการชั่วคราว หรือการกำหนดเงื่อนไขในการปล่อยตัวชั่วคราวที่เหมาะสม นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาหลักความได้สัดส่วนในความหมายอย่างแคบ ยังต้องชั่งน้ำหนักระหว่างประโยชน์ที่รัฐและคณะสงฆ์ได้รับกับผลกระทบที่เกิดขึ้นแก่พระภิกษุ แม้ว่าการสละสมณเพศอาจช่วยรักษาความเชื่อมั่นของประชาชนต่อพระพุทธศาสนาในระยะสั้น แต่ผลกระทบต่อพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาซึ่งภายหลังได้รับการพิสูจน์ว่าไม่มีความผิดกลับมีความรุนแรงกว่า เนื่องจากความเสียหายด้านสถานะทางศาสนา ชื่อเสียง และพรชมาไม่สามารถฟื้นคืนได้ ดังนั้น การกำหนดให้พระภิกษุต้องสิ้นสุดสมณเพศก่อนคดีถึงที่สุดจึงเป็นมาตรการที่ควรได้รับการทบทวนในแง่ของความเหมาะสมและความสมดุลของสิทธิ (พระนิทัศน์ วงศ์วังเพิ่ม และ บัณฑิต ขวาโยธา, 2568)

อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญ คือ ความไม่ชัดเจนของกลไกการเยียวยาภายหลังจากระบวนการยุติธรรมสิ้นสุดลง แม้ว่ากฎหมายจะกำหนดขั้นตอนในการดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศไว้อย่างชัดเจน แต่กลับไม่ได้กำหนดมาตรการฟื้นฟูหรือเยียวยาสำหรับกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าพระภิกษุไม่มีความผิด ส่งผลให้ภาระความเสียหายจากการใช้อำนาจรัฐตกอยู่กับพระภิกษุเพียงฝ่ายเดียว ทั้งที่รัฐเป็นผู้กำหนดกระบวนการและมาตรการดังกล่าวขึ้น (พระนิทัศน์ วงศ์วังเพิ่ม และ บัณฑิต ขวาโยธา, 2568)

เมื่อเปรียบเทียบกับหลักการคุ้มครองสิทธิในระดับสากล จะเห็นได้ว่าหลักสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศให้ความสำคัญกับหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ และกำหนดว่าการจำกัดสิทธิของบุคคลก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดต้องกระทำเท่าที่จำเป็นและต้องมีความได้สัดส่วน รัฐจึงมีหน้าที่ไม่เพียงแต่ดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดเท่านั้น แต่ยังต้องคุ้มครองบุคคลที่ถูกกล่าวหาไม่ให้ได้รับผลกระทบเกินกว่าความจำเป็นจากระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะในกรณีภายหลังพิสูจน์ได้ว่าไม่ได้กระทำความผิด

ดังนั้น ปัญหาของมาตรา 29 และมาตรา 30 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 จึงมิใช่เพียงประเด็นเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาต่อพระภิกษุเท่านั้น แต่เป็นประเด็นเกี่ยวกับการสร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองสถาบันพระพุทธศาสนากับการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลภายใต้รัฐธรรมนูญ การปรับปรุงกฎหมายจึงควรมุ่งกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ดุลยพินิจที่ชัดเจน ให้การสละสมณเพศเป็นมาตรการสุดท้ายเมื่อมีความจำเป็นอย่างแท้จริง รวมทั้งควรมีกลไกเยียวยาความเสียหายแก่พระภิกษุในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าไม่มีความผิด เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายคณะสงฆ์สอดคล้องกับหลักนิติธรรม หลักความได้สัดส่วน และหลักการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในรัฐประชาธิปไตย

2.4 คำพิพากษาศาลกับปัญหาการคุ้มครองสิทธิของพระภิกษุในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

กรณีอดีตเจ้าอาวาสวัดสามพระยา และผู้ช่วย ถูกกล่าวหาว่าร่วมกันฟอกเงินจากงบประมาณสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จำนวน 5 ล้านบาท ซึ่งศาลชั้นต้นพิพากษาว่ามีความผิดและลงโทษจำคุก ต่อมาศาลอุทธรณ์ได้พิพากษากลับเป็นยกฟ้อง โดยเห็นว่าไม่ปรากฏหลักฐานว่าจำเลยทราบว่าเป็นเงินดังกล่าวเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด อีกทั้งเงินที่ได้รับถูกนำไปใช้ในการก่อสร้างอาคารภายในวัดและมีการชำระหนี้จริง จึงไม่ถือเป็นการฟอกเงินตามกฎหมาย ส่งผลให้จำเลยได้รับการพิสูจน์ว่าไม่มีความผิดตามฟ้อง (Thairath, 2563) ที่ถือเป็นกรณีศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายของระบบกฎหมายไทยในการสร้างดุลยภาพระหว่างการคุ้มครองพระพุทธศาสนากับการคุ้มครองสิทธิของพระภิกษุในกระบวนการยุติธรรม กล่าวคือ ภายหลังจากถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดเกี่ยวกับการฟอกเงินจากการจัดสรรงบประมาณของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พระภิกษุรูปดังกล่าวได้ถูกดำเนินการให้สละสมณเพศตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ก่อนที่กระบวนการพิจารณาคดีจะสิ้นสุดลง

ประเด็นที่ควรพิจารณามีใช้อยู่ที่ผลของคำพิพากษาเพียงอย่างเดียว หากแต่อยู่ที่ผลทางกฎหมายที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการยุติธรรม กล่าวคือ แม้ศาลจะพิพากษาว่าจำเลยไม่มีความผิด แต่สถานการณ์แห่งสมณเพศที่สิ้นสุดลงก่อนหน้านี้กลับไม่สามารถฟื้นคืนได้โดยอัตโนมัติ การอุปสมบทใหม่มิใช่การคืนสถานะเดิมในทางพระธรรมวินัย เนื่องจากพระภิกษุต้องเริ่มต้นการนับพรรษาใหม่ ส่งผลกระทบต่อสถานะทางคณะสงฆ์ ลำดับอาวุโส และความน่าเชื่อถือที่สั่งสมมาเป็นเวลานาน ความเสียหายดังกล่าวจึงมิใช่เพียงผลกระทบทางกฎหมาย แต่เป็นผลกระทบต่อสถานะทางศาสนาและศักดิ์ศรีของบุคคล ซึ่งไม่อาจเยียวยาได้ด้วยการชดเชยค่าเสียหายเพียงอย่างเดียว เมื่อพิจารณาตามหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จะเห็นได้ว่าหลักการดังกล่าวมุ่งคุ้มครองบุคคลมิให้ได้รับผลในลักษณะเป็นการลงโทษก่อนที่จะศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุด แม้ว่าการสละสมณเพศจะมีโทษทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญา แต่ผลที่เกิดขึ้นกลับมีลักษณะเป็นการจำกัดสิทธิอย่างรุนแรงและถาวร กล่าวคือ พระภิกษุต้องสูญเสียสถานะภาพแห่งสมณเพศสิทธิในการปฏิบัติศาสนกิจ และความไว้วางใจจากสังคมตั้งแต่ขั้นสอบสวน ทั้งที่ข้อกล่าวหา ยังมิได้รับการพิสูจน์ตามกระบวนการยุติธรรม การบังคับใช้กฎหมายในลักษณะดังกล่าวจึงอาจก่อให้เกิดข้อสงสัยว่ามีความสอดคล้องกับหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์เพียงใด นอกจากนี้ หากพิจารณาตามหลักความได้สัดส่วน จะเห็นได้ว่าการคุ้มครองความน่าเชื่อถือของพระพุทธศาสนาเป็นวัตถุประสงค์ที่ชอบด้วยกฎหมาย แต่การเลือกใช้มาตรการที่มีผลให้พระภิกษุต้องสิ้นสุดสมณเพศก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด อาจมิใช่มาตรการที่กระทบสิทธิน้อยที่สุด เนื่องจากยังมีมาตรการอื่นที่สามารถรักษาประโยชน์สาธารณะได้ เช่น การพักการปฏิบัติหน้าที่ทางการปกครอง การจำกัดการปฏิบัติศาสนกิจบางประการ หรือการกำหนดผู้ควบคุมดูแลระหว่างการดำเนินคดี ซึ่งล้วนเป็นมาตรการที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิของพระภิกษุน้อยกว่า แต่ยังสามารถรักษาความเชื่อมั่นของสังคมต่อคณะสงฆ์ได้

กรณีดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 กล่าวคือ กฎหมายกำหนดกระบวนการนำไปสู่การสิ้นสุดแห่งสมณเพศไว้อย่างชัดเจน แต่กลับไม่ได้กำหนดมาตรการรองรับในกรณีที่ภายหลังศาลพิพากษาถึงที่สุดว่าพระภิกษุไม่มีความผิด ส่งผลให้พระภิกษุต้องรับภาระแห่งความเสียหายเพียงฝ่ายเดียว ทั้งที่ความเสียหายดังกล่าวเกิดขึ้นจากการบังคับใช้กฎหมายของรัฐภายใต้กระบวนการยุติธรรม ผู้เขียนเห็นว่า คำพิพากษาดังกล่าวมิได้สะท้อนเพียงผลของการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีเท่านั้น หากยังสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการทบทวนบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เพื่อให้การคุ้มครองพระพุทธศาสนาเป็นไปควบคู่กับการคุ้มครองสิทธิของพระภิกษุตามหลักนิติธรรม หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ และหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อันจะทำให้กระบวนการยุติธรรมเกิดความสมดุลระหว่างประโยชน์สาธารณะกับสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลได้อย่างแท้จริง

3. บทสรุป

การดำเนินคดีอาญาต่อพระภิกษุเป็นประเด็นที่มีความละเอียดอ่อน เนื่องจากเกี่ยวข้องทั้งกับการคุ้มครองสิทธิของบุคคลและการธำรงไว้ซึ่งความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 และมาตรา 30 ได้กำหนดมาตรการเฉพาะสำหรับพระภิกษุผู้ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา เพื่อรักษาความเรียบร้อยของคณะสงฆ์และป้องกันมิให้เกิดผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาร่วมกับหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ หลักนิติธรรม หลักความได้สัดส่วน และหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จะเห็นได้ว่าการใช้มาตรการที่ส่งผลให้พระภิกษุต้องสละสมณเพศก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุด อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของพระภิกษุในลักษณะที่ยากต่อการฟื้นฟู หากภายหลังปรากฏว่าพระภิกษุไม่ได้กระทำความผิด

การวิเคราะห์บทบัญญัติของกฎหมายประกอบกับกรณีศึกษาที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติสะท้อนให้เห็นว่า แม้กฎหมายจะกำหนดขั้นตอนในการสิ้นสุดสมณเพศไว้อย่างชัดเจน แต่กลับยังไม่มีบทบัญญัติที่รองรับการฟื้นฟูสถานะหรือการเยียวยาความเสียหายของพระภิกษุภายหลังได้รับการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ ความเสียหายที่เกิดขึ้นมิได้จำกัดอยู่เพียงการสูญเสียชื่อเสียงหรือสิทธิในทางกฎหมายเท่านั้น หากยังรวมถึงการสูญเสียสถานภาพแห่งสมณเพศ การนับพรพา ความน่าเชื่อถือ และบทบาทภายในคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นผลกระทบที่ไม่อาจชดเชยหรือทำให้กลับคืนสู่สภาพเดิมได้โดยสมบูรณ์ ในอีกด้านหนึ่ง การคุ้มครองพระพุทธศาสนาและการรักษาความเชื่อมั่นของสาธุชนต่อคณะสงฆ์ยังคงเป็นภารกิจสำคัญของรัฐ ดังนั้น การทบทวนกฎหมายจึงมิใช่เพื่อกำกัดอำนาจของรัฐหรือบั่นทอนประสิทธิภาพในการกำกับดูแลคณะสงฆ์ หากแต่เพื่อสร้างดุลยภาพระหว่างประโยชน์สาธารณะกับการคุ้มครองสิทธิของพระภิกษุให้สอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรม การใช้อำนาจของรัฐควรตั้งอยู่บนหลักความจำเป็น ความได้สัดส่วน และการตรวจสอบได้ พร้อมทั้งคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสถานะทางศาสนาและศักดิ์ศรีของพระภิกษุ

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนเห็นว่า การพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาต่อพระภิกษุควรมุ่งสร้างความสมดุลระหว่างการคุ้มครองสถาบันพระพุทธศาสนากับการคุ้มครองสิทธิของพระภิกษุ โดยกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ดุลยพินิจที่ชัดเจน โปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ ตลอดจนพิจารณากำหนดกลไกทางกฎหมายที่รองรับการฟื้นฟูสิทธิและการเยียวยาความเสียหายของพระภิกษุในกรณีที่คดีถึงที่สุดว่าไม่มีความผิด ทั้งนี้ เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปตามหลักนิติธรรม หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ และหลักสิทธิมนุษยชน อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างความเชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรมและการดำรงไว้ซึ่งศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน

4. ข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ หลักนิติธรรม หลักความได้สัดส่วน และบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ผู้เขียนเห็นว่า การพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาต่อพระภิกษุควรคำนึงถึงการสร้างดุลยภาพระหว่างการคุ้มครองพระพุทธศาสนาและการคุ้มครองสิทธิของพระภิกษุ โดยมีข้อเสนอเชิงหลักการ ดังต่อไปนี้

1. ควรทบทวนหลักเกณฑ์การใช้ดุลยพินิจตามมาตรา 29 และมาตรา 30 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยกำหนดเงื่อนไขและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้มีความชัดเจน โปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ เพื่อลดความเสี่ยงจากการใช้ดุลยพินิจที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิของพระภิกษุเกินสมควร

2. ควรกำหนดมาตรการที่มีผลกระทบต่อสิทธิน้อยที่สุดก่อนการใช้มาตรการให้ละสมณเพศ โดยพิจารณาทางเลือกอื่นที่สามารถรักษาความเรียบร้อยของคณะสงฆ์ได้ เช่น การกำหนดมาตรการกำกับดูแลระหว่างการดำเนินคดี หรือการจำกัดการปฏิบัติหน้าที่บางประการ ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วนในการจำกัดสิทธิ

3. ควรพัฒนากลไกการฟื้นฟูสิทธิและชื่อเสียงของพระภิกษุในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าไม่มีความผิด โดยเฉพาะการดำเนินมาตรการที่ช่วยลดผลกระทบต่อเกียรติยศ ความน่าเชื่อถือ และบทบาททางสังคมของพระภิกษุ แม้ว่าจะไม่สามารถฟื้นคืนสถานภาพแห่งสมณเพศหรือพรรษาที่สูญเสียไปได้อย่างสมบูรณ์ก็ตาม

4. ควรส่งเสริมการบูรณาการระหว่างกฎหมายของรัฐกับหลักพระธรรมวินัย ในการกำหนดแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาต่อพระภิกษุ โดยเปิดโอกาสให้หน่วยงานของรัฐ มหาเถรสมาคม และนักวิชาการด้านกฎหมายและพระพุทธศาสนามีส่วนร่วมในการพิจารณาปรับปรุงกฎหมาย เพื่อให้มาตรการที่กำหนดขึ้นสามารถคุ้มครองทั้งประโยชน์สาธารณะและสิทธิของพระภิกษุได้อย่างเหมาะสม

5. ควรศึกษาและประยุกต์ใช้หลักการคุ้มครองสิทธิจากกฎหมายต่างประเทศและมาตรฐานสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ โดยเฉพาะหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ หลักนิติธรรม และหลักการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากการใช้อำนาจรัฐ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากฎหมายไทยให้มีความสอดคล้องกับมาตรฐานสากล ขณะเดียวกันยังคงรักษาเอกลักษณ์ของระบบการปกครองคณะสงฆ์ตามบริบทของสังคมไทย

5. เอกสารอ้างอิง

- กิตติคุณ วงศ์ทองทิพ. (2567). หลักความได้สัดส่วนในฐานะกรอบการใช้อำนาจของฝ่ายปกครองและฝ่ายตุลาการ ในคดีปกครองที่เกี่ยวกับวินัยข้าราชการตำรวจ : วิเคราะห์ความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ของคำพิพากษาศาลปกครองระยอง ในคดีหมายเลขแดงที่ บ. 34/2566. ใน *โครงการประกวดบทความวิชาการด้านกฎหมายปกครองและกระบวนการยุติธรรมทางปกครอง*. สำนักงานศาลปกครอง.
- พนัธุมิ อารุณเพชร. (ม.ป.ป.). *ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการกระทำความผิดของพระภิกษุและการบังคับใช้กฎหมายอาญากับพระภิกษุ*. สืบค้นเมื่อ 3 สิงหาคม 2569, จาก http://www.lawgrad.ru.ac.th/AbstractsFile/6624010051/1770023204f060e3ec5c58c06953f089c143b04c31_abstract.pdf
- พระครูวินัยธรจักรี ศรีจารุเมธีญาณ สัญญา เคนาภูมิ และวิทยา เจริญศิริ. (2559). บทบาทพระสงฆ์ไทยในสังคมยุคโลกาภิวัตน์. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 4(1), 275-287.
- พระนิทัศน์ วงศ์วังเพิ่ม และบัณฑิต ขวโยธา. (2568). ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาของพระภิกษุตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*, 8(4), 161-172.
- ศาลรัฐธรรมนูญ. (2565). *หลักนิติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย*. สืบค้นเมื่อ 3 สิงหาคม 2569, จาก https://occ_th.constitutionalcourt.or.th/article_detail/หลักนิติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
- ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. (2564). *หลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์: ความหมายเชิงหลักการและความเป็นจริงในคดีที่เกี่ยวข้องกับการใช้เสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ*. สืบค้นเมื่อ 3 สิงหาคม 2569, จาก <https://tlhr2014.com/archives/29273>
- Thairath. (2563, 23 กันยายน). *อุทธรณ์ยกฟ้อง อดีตพระพรหมติลก ไม่ผิดฟอกเงิน 5 ล้าน วัดสามพระยา*. สืบค้นเมื่อ 3 สิงหาคม 2569, จาก <https://www.thairath.co.th/news/local/bangkok/1935435>